

Рівненський державний гуманітарний університет
(повне найменування закладу вищої освіти)
Кафедра практичної психології та психотерапії

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК08 Кризова психологія

(шифр і назва навчальної дисципліни)
Освітньо-професійна програма Психологія
(назва програми)

Спеціальність 053 «Психологія»
(шифр та назва спеціальності)

Інститут, факультет, психолого-природничий
(назва інституту, факультету,)

2018 – 2019 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Кризова психологія» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Психологія» спеціальності 053 «Психологія»

Мова навчання українська

Розробники: доктор пед. наук, професор Литвиненко С.А.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету

Протокол від «30» серпня 2018 року № 7

Завідувач кафедри практичної психології та психотерапії РДГУ

(підпис) _____ (проф. В.М.Ямницький)
(прізвище та ініціали)

Робочу програму схвалено методичною комісією психолого-природничого факультету РДГУ за спеціальністю 053 «Психологія»

Протокол від «31» серпня 2018 року № 7

Голова методичної комісії психолого-природничого факультету РДГУ за спеціальністю 053 «Психологія»

(підпис) _____ (доц. В.Р.Павелків)
(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітньо-професійна програма, галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4,5	Освітньо-професійна програма «Психологія» Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»	Обов'язкова (вибіркова)	
Модулів – 3	Спеціальність: 053 «Психологія»	Рік підготовки	
Змістових модулів –		5-й	5-й
Загальна кількість годин – 135		Семестр	
		10-й	10 -й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 5	Освітній ступінь: магістр	Лекції	
		20 год.	год.
		Практичні, семінарські	
		12 год.	год.
		Лабораторні	
		12 год.	год.
		Самостійна робота	
		91 год.	год.
		Індивідуальні завдання:	
Вид контролю:			
екз.	екз.		
Передумови для вивчення дисципліни (перелік дисциплін, які мають бути вивчені раніше) «Загальна психологія», «Соціальна психологія», «Вікова і педагогічна психологія», «Психотерапія», «Психологічне консультування», «Психологія стресу»			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання курсу полягає в оволодінні майбутніми фахівцями психологічними знаннями щодо закономірностей і специфічних проявів переживань та функціонування людини в кризових ситуаціях та психологічного супроводу й допомоги в цих умовах. Стосовно практичного аспекту – це оволодіння майбутніми фахівцями психологічними технологіями та вміннями щодо розв'язання життєвих криз, специфіки кризового консультування та вміннями щодо надання психологічної допомоги особистості, яка переживає кризовий стан.

Завдання викладання дисципліни:

- оволодіння студентами знаннями та формуванню професійної компетентності майбутнього практичного психолога щодо феноменології кризових станів, особливостей перебігу кризових ситуацій, вирішення на практиці завдань психологічного супроводу та допомоги особистості в кризових ситуаціях;
- набуття теоретичних знань і практичних умінь щодо, оволодіння прийомами та методами психологічного діагностування кризових станів;
- формування вмінь використання набутих знань у роботі з клієнтами на різних

вікових етапах розвитку особистості;

- засвоєння студентами сучасних методів, прийомів і технік психологічного супроводу та допомоги особистості в кризових ситуаціях диференційованого їх застосування в психологічній практиці.

Згідно освітньо-професійної програми «Психологія» спеціальності 053 «Психологія» другого (магістерського) рівня вищої освіти у студентів у процесі вивчення навчальної дисципліни мають бути сформовані наступні компетентності:

загальні: здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;

- знання та розуміння предметної області та специфіки професійної діяльності психолога; здатність діяти на основі етичних міркувань;
- здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

фахові: здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та /або практики;

- самостійно оцінювати закономірності психічної діяльності, психічних станів та чинників, що впливають на функціонування психіки людини в різних сферах життєдіяльності;
- приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних ситуаціях, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності;
- здійснювати практичну діяльність (психодіагностичну, психотерапевтичну, психокорекційну чи тренінгову) з використанням науково верифікованих методів та технік.

3. Очікувані результати навчання (базуються на результатах навчання, визначених відповідною освітньою програмою, та деталізуються): визначати, аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання;

- демонструвати розуміння закономірностей та особливостей розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань;
- здійснювати пошук опрацювання та аналіз професійно важливих знань із різних джерел з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;
- пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання;
- розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, психоконсультація тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій формі, оцінювати якість.

4. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Життєва криза як феномен індивідуального життя людини

Тема 1. Кризова психологія як галузь знань

Предмет і завдання курсу кризової психології. Кризова психологія як наука і навчальна дисципліна. Методи дослідження в галузі кризової психології.

Тема 2. Ознаки, типологія та форми переживання особистістю життєвих криз

Поняття життєвої кризи, її природа. Фактори, що викликають життєву кризу. Типологія та різні підходи до класифікації криз. Стадії розвитку кризи. Типи ставлення особистості до кризи. Поняття кризового стану. Типові реакції людини на кризову ситуацію. Залежність психологічних особливостей особистості та її реакції на кризову ситуацію. Особливості конструктивного та деструктивного вирішення проблем кризових станів.

Тема 3. Кризова ситуація та її психологічні наслідки

Сутність поняття «кризова ситуація», її ознаки та різновиди. Типологія травмуючих (критичних) життєвих ситуацій за Т. М. Титаренко. Прояви критичних ситуацій: стрес, фрустрація, конфлікт, криза. Механізми формування психічних травм. Поняття посттравматичного стрессового розладу. Ознаки та перебіг ПТСР. Профілактичні та реабілітаційні процедури ПТСР. Особливості допомоги населенню в кризових ситуаціях. Вимоги до професійного відбору персоналу, який надає допомогу в кризових ситуаціях.

Модуль 2. Психологічні особливості переживання особистістю нормативних криз життєвого циклу

Тема 1. Психологічні особливості переживання особистістю криз дитинства та підліткового віку

Поняття криз дитинства та їх роль у житті особистості. Підліткова криза та кризи студентського віку (криза адаптації до умов навчання, криза «середини» навчання, криза випускника, криза відрахування). та дорослого віку.

Тема 2. Психологічні особливості переживання особистістю криз дорослості та похилого віку

Кризи ранньої дорослості. Криза середини життя. Криза виходу на пенсію та криза похилого віку.

Тема 3. Сімейні кризи

Життєвий цикл як динамічна характеристика сім'ї. Молода сім'я як особливий етап в структурі сімейного циклу. Нормативні сімейні кризи і закономірний характер їх виникнення. Психологічні причини сімейних криз. Ненормативні кризи в сім'ї.

Модуль 3. Особливості психологічної допомоги у кризових ситуаціях

Тема 1. Стратегії розв'язання життєвої кризи

Подолання життєвих криз як феномен. Особливості функціонування Его-системи особистості у період кризи та після неї. Реструктуризація системи відносин людини зі світом, оточуючими людьми. Зміна відношення до самого себе. Перетворення мотиваційно-ціннісної та смислової систем людини.

Стратегії подолання життєвих криз та їх типологія. Дослідження кризових станів. Особливості психологічного супроводу та психологічної допомоги особистості, яка переживає кризовий стан.

Тема 2. Особливості кризового консультування та психотерапії

Поняття кризового консультування та його особливості. Види й техніки кризового консультування. Принципи кризового консультування: анонімність, відповідальність, делікатність, добровільність, доброзичливість, довіра, компетентність, об'єктивність, тактовність, толерантність. Кризове консультування та психотерапія.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
л		п	лаб.	с. р.	л		п	лаб.	с. р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1. Життєва криза як феномен індивідуального життя людини										
Тема 1. Кризова психологія як галузь знань	14	2	2		10					

Тема 2. Ознаки, типологія та форми переживання особистістю життєвих криз	26	4	2		20					
Тема 3. Кризова ситуація та її психологічні наслідки	18	4	2	2	10					
Разом за змістовим модулем 1	58	10	6	2	40					
Змістовий модуль 2. Психологічні особливості переживання особистістю нормативних криз життєвого циклу										
Тема 4. Психологічні особливості переживання особистістю криз дитинства та підліткового віку	16	2	2	2	10					
Тема 5. Психологічні особливості переживання особистістю криз дорослості та похилого віку	16	2	2	2	10					
Тема 6. Сімейні кризи	14	2		2	10					
Разом за змістовим модулем 2	46	6	4	6	30					
Змістовий модуль 3. Особливості психологічної допомоги у кризових ситуаціях										
Тема 7. Стратегії розв'язання життєвої кризи	14	2	2		10					
Тема 8. Особливості кризового консультування та психотерапії	17	2		4	11					
Разом за змістовим модулем 3	31	4	2	4	21					
Усього годин	135	20	12	12	91					

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Кризова психологія як галузь знань	2
2	Ознаки, типологія та форми переживання особистістю життєвих криз	2
3	Кризова ситуація та її психологічні наслідки	2
4	Вікові кризи та їх роль у житті людини	4
5	Стратегії розв'язання життєвих криз	2

	Усього	12
--	---------------	-----------

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Особливості перебігу кризового стану та ПТСР	2
2	Підліткова криза та кризи студентського віку	2
3	Криза похилого віку	2
4	Нормативні та ненормативні кризи сім'ї	2
5	Кризове консультування та психотерапія	4
	Усього	12

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Здійсніть порівняльну характеристику різних підходів до визначення поняття життєвої кризи.	2
2.	Розкрийте психологічні особливості переживання особистістю життєвих криз	2
3.	Визначте відмінності щодо особливостей переживання стресу та ПТСР	2
4.	Опишіть особливості перебігу кризового стану особистості	2
5.	Визначте сутність понять «травма», «психічна (психологічна) травма».	2
6.	Схарактеризуйте особливості прояву та механізми формування психічних травм.	2
7.	Обґрунтуйте особливості застосування та діагностичні можливості методик, спрямованих на вивчення ПТСР.	2
8.	Здійсніть порівняльну характеристику нормативних та ненормативних криз.	2
9.	Схарактеризуйте прояви травмуючих ситуацій: стрес, фрустрація, конфлікт, криза.	2
10.	Окресліть підходи до розуміння «життєвої кризи» з точки зору різних напрямів психологічної науки.	2
11.	Схарактеризуйте чинники, що загострюють життєву кризу.	2
12.	Опишіть особливості перебігу життєвої кризи на різних вікових етапах.	2
13.	Діагностичні виміри ПТСР	2
14.	Зазначте вимоги та критерії щодо визначення ефективності кризового психологічного консультування.	2
15.	Опишіть особливості дебрифінгу як методу роботи з потерпілими від екстремальної ситуації.	2
16.	Опишіть особливості травматичного досвіду в різних соціальних ситуаціях	2
17.	Схарактеризуйте психологічні аспекти переживання криз професійного розвитку.	2
18.	Розкрийте особливості та роль мотиваційний, ціннісних та світоглядних чинників і ресурсів у переживанні психологічної кризи.	2
19.	Сімейна психотерапія в роботі з особами, що переживають психологічну кризу.	3
20.	Гуманістичний підхід до кризових станів і переживань особистості.	2
21.	Обґрунтуйте особливості запобігання виникненню деструктивних кризових переживань.	3

22.	Методи самонавіювання: довільне самонавіювання Е.Кусе, прогресуюча м'язова релаксація (метод Джекобсона), аутогенне тренування (метод І.Шульца) в роботі з особами, які переживають кризові стани.	3
23.	Часовий вимір існування як чинник та ресурс кризових переживань особистості.	3
24.	Використання методів тілесної терапії в кризових ситуаціях з корекційною метою, приклади вправ.	2
25.	Використання методів зображувальної терапії в роботі з кризовими станами особистості, приклади вправ.	3
26.	Кататимно-імагінативна психотерапія в роботі з особами, що переживають психологічну кризу.	3
27.	Опишіть ігноруючий тип ставлення до життєвої кризи та обґрунтуйте його особливості	3
28.	Розкрийте особливості перебігу кризи середини життя.	2
29.	Опишіть кризові стани підліткового віку за Н. Максимовою.	2
30.	Розкрийте класифікацію вікових психосоціальних криз за Е. Еріксоном.	2
31.	Методи системної сімейної психотерапії в роботі з сімейними кризами.	2
32.	Методики психокорекції сімейних стосунків між батьками і дітьми.	2
33.	Обґрунтуйте гендерні особливості переживання кризи дорослості.	2
34.	Опишіть основні напрямки досліджень переживання втрати.	2
35.	Втрата як кризовий стан.	2
36.	Обґрунтуйте конструктивні стратегії подолання життєвої кризи.	3
37.	Самосвідомість та Я-концепція особистості в контексті кризових переживань.	3
38.	Принцип супроводу як основа психосоціальної допомоги особистості у кризовому стані.	2
39.	Опишіть стадії кризового телефонного консультування та його можливі негативні аспекти.	2
40.	Визначте критерії ефективності стратегій подолання.	2
41.	Усього	91

9. Індивідуальні завдання.

- Здійсніть психодіагностичне дослідження кризового стану особистості.
- Прочитайте одну з книг із рекомендованих джерел та підготуйте письмовий відгук на неї.
- Напишіть есе на тему «Кризи в житті людини: прогрес, зупинка чи руйнування?».
- Опишіть етапи психодіагностичного дослідження кризового стану особистості.
- Розкрити сутність кризової інтервенції і її методів.
- Обґрунтуйте шляхи подолання самотності як кризового стану особистості.
- Розробіть індивідуальну програму з подолання кризового стану, пов'язаного з утратою близької людини.
- Опишіть специфіку консультування та надання психологічної допомоги ВІЛ-інфікованим допомогти людям.
- Складіть етичний кодекс консультанта.
- Реконструйте (або опишіть) історію знайомства і створення сім'ї з відомою вам сімейною групою. Спробуйте визначити етап її життєвого циклу і можливість появи нормативної чи ненормативної кризи в подружніх відносинах.

10. Засоби діагностики результатів навчання (засобами оцінювання та методами демонстрування результатів можуть бути:
-екзамени;

- комплексні екзамени;
- стандартизовані тести;
- наскрізні проекти;
- командні проекти;
- аналітичні звіти, реферати, есе;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень.

11. Критерії оцінювання результатів навчання. Визначити за допомогою якісних критеріїв мінімальний пороговий рівень оцінки і трансформувати його в мінімальну позитивну оцінку. Зазначити використовувану числову (рейтингову) шкалу.

Якісні критерії оцінки рівня знань студентів (Зразок)

Критерії оцінювання	Оцінка			
	за національною шкалою		к-ть балів за 100-бальною шкалою	ECTS
	іспит	залік		
Студент має глибокі, міцні і систематичні знання програмного матеріалу, використовує їх у нестандартних ситуаціях, здатний вирішувати проблемні питання. Відповідь студента відрізняється точністю формулювань, логікою, достатнім рівнем узагальненості знань.	Відмінно	Зараховано	90-100	A
Студент вільно володіє програмним матеріалом, застосовує його на практиці, вільно використовує їх у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна.			83-89	B
Студент володіє програмним матеріалом, може привести вербальне формулювання основних положень теорії, навести приклади їх застосування в практичній діяльності, але не завжди може самостійно довести їх. Студент може самостійно застосовувати знання в стандартних ситуаціях, його відповідь логічна, але розуміння не є узагальненим. Самостійно виправляє помилки у відповіді, серед яких є суттєві.			Добре	74-81
Студент відтворює значну	Задовільно	а х о в	64-73	D

частину програмного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних його положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих.				
Студент відтворює основні поняття і визначення курсу, але досить поверхово, не виділяючи взаємозв'язку між ними, може відтворити окремі термінологічні дефініції за словесним формулюванням і навпаки; допускає помилки, які повною мірою самостійно виправити не може.	Задовільно		60-63	E
Відповідь студента елементарна, фрагментарна, зумовлена нечіткими уявленнями про програмний матеріал.	Незадовільно	Не зараховано	33-59	FX
Студент володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів, елементів, частин. У відповіді цілком відсутня самостійність.	Незадовільно		1-32	F

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	відмінно	зараховано
82-89	добре	
74-81		
64-73		
60-63	задовільно	
33-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота	Підсумковий тест (екзамен)	Сума
---	----------------------------	------

Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			Змістовий модуль 3		40	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8		
7	8	5	7	8	5	10	10		

13. Методичне забезпечення

Методичне забезпечення з дисципліни складається з:

- інтерактивного комплексу навчально – методичного забезпечення дисципліни,
- конспекту лекцій на паперовому та електронному носіях;
- практикуму з дисципліни та методичних вказівок до семінарських занять на паперовому і електронному носіях;
- тематики контрольних робіт та методичних рекомендацій до їх виконання на паперовому і електронному носіях;
- тестових завдань з курсу та методичних рекомендацій до їх виконання на паперовому і електронному носіях;
- матеріалів для демонстрування за допомогою технічних засобів навчання (слайдів, відео- та аудіозаписів);
- завдань і методичних вказівок для самостійної роботи студентів;
- індивідуальних навчально-дослідних завдань;
- переліку завдань (запитань) для проміжного та підсумкового контролю рівня знань;

14. Рекомендована література (основна, допоміжна)

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Смысл, 1991. – 299 с.
2. Божович Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе / Л. И. Божович // Вопр. психологии. – 1979. – № 4. – С. 22–34.
3. Василюк Ф. Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) / Ф. Е. Василюк. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 200 с.
4. Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. / Л. С. Выготский. – Т. 4. – М. : Педагогика, 1984. – 432 с.
5. Гроф С. Надличностное видение / Станислав Гроф. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 237 с.
6. Гроф К. Неистовый поиск себя: Руководство по личностному росту и трансформации / Кристина Гроф, Станислав Гроф. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 347 с.
7. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда / Эмиль Дюрк- гейм. – М. : Канон, 1996. – 432 с.
8. Життєві кризи особистості: науково-методичний посібник: у 2 частинах Ч. 1. Психологія життєвих криз особистості // Ред. рада: В. М. Доній, Г. Н. Гесен, Н. В. Сохань, І. Г. Єрмаков та ін. – К. : ІЗМН, 1998. – 360 с.
9. Калинин И. В. Психологический кризис с точки зрения личностного смысла / И. В. Калинин // Антикризисное поведение: сущность, проблемы, тенденции / Под общ. ред. Н. В. Калининой, М. И. Лукьяновой. – Ульяновск : ИПК ПРО, 2000. – С. 11–24.
10. Карпинский К. В. Опросник смысложизненного кризиса: моногр. / К. В. Карпинский. – Гродно : ГрГУ, 2008. – 108 с.
11. Корюкин А. М. Личный опыт в Бесланской трагедии – лечебная перспектива [Электронный ресурс].
12. Краткий психологический словарь/ Ред.-сост. Л. А. Карпенко; Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского.- 2 изд., расш., испр. и доп.- Ростов н/Д: узд-во «Феникс», 1998.- 512 с.- С. 174.

13. Лушин П. В. Личностные изменения как процесс: теория и практика / П.В.Лушин. – О. : Аспект, 2005. – 334 с.
14. Лысогорская М. В. Внутрличностный ценностный конфликт как индикатор ценности жизни / М. В. Лысогорская [Электронный ресурс] // Пробл. соц. психологии. – 2005. – Вып. 2.
15. Осипова А. А. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях / А. А. Осипова. – Р н/Д : Феникс, 2005. – 315 с.
16. Петрова Е. О практике работы с утратой [Электронный ресурс] / Елена Петрова. – Режим доступа: http://www.gestalt.sp.ru/noframes/articles/articles_14.htm. – Загл. с экрана.
17. Петрова Е. Травма и посттравматический синдром. Практика терапевтической работы (терапевтическое эссе) [Электронный ресурс] / Елена Петрова. – Режим доступа: http://www.gestalt.sp.ru/noframes/articles/articles_15.htm. – Загл. с экрана.
18. Психология человека от рождения до смерти / Под. общ. ред. А. А. Реана. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2002. – 656 с.
19. Психологія життєвої кризи / Відп. ред. Титаренко Т. М. – К. : Агропромвидав України, 1998. – 348 с. Путиловский Н. Личностный выбор как внутренний кризис / Н. Путиловский // Социальный кризис и социальная катастрофа (Сб. мат. конф.). – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С. 61–63.
20. Столяренко А.М. Экстремальная психопедагогика: Учеб. пособие для вузов / А.М.Столяренко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002
21. Ромек В. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях / В. Г. Ромек, В. А. Конторович, Е. И. Крукович. – СПб. : Речь, 2005. – 256 с.
22. Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с.
23. Тарабрина Н. В. Психологические последствия войны / Н. В. Тарабрина // Психолог. обозр. – 1996. – № 1 (2). – С. 26–29.
24. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 376 с.
25. Фромм Э. Человек для самого себя / Эрих Фромм. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2008. – 352 с.
26. Хоф Л. Диагностика кризиса в интервью / Л. Хоф // Журн. практ. психологии и психоанализа. – 2006. – № 4. – С. 73–81.
27. Черепанова Е. М. Психологический стресс. Книга для школьных психологов, родителей и учителей / Е. М. Черепанова. – М. : Издательский центр «Академия», 1996. – 96 с.
28. Шихи Г. Возрастные кризисы / Гейл Шихи. – М. : Ювента, 1999. – 446 с.
29. Эриксон Э. Г. Идентичность: юность и кризис / Э. Г. Эриксон. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.
30. Юрьева Л. Н. Кризисные состояния / Л. Н. Юрьева. – Д. : Арт-Пресс, 1999. – 164 с.

Допоміжна:

1. Александров А.А. Интегративная психотерапия / А. А. Александров. — СПб.: Питер, 2009. — 352 с.
2. Александров А. А. Современная психотерапия / А. А. Александров. - СПб.: Академический проект, 2007. - 335 с.
3. Бурменская Б.В. Возрастно-психологическое консультирование: проблем психического развития детей / Бурменская Б.В., Карабанова О.А., Лидерс А.Г. – М.: Ваклер, 2005. – 296 с.
4. Вайнер И. В. Основы психотерапии / И.В. Вайнер. - СПб.: Питер, 2002. - 288 с.
5. Вайсе Дж. Как работает психотерапия / Дж. Вайсе — М.: Класс, 2009. – 240 с.
6. Гінгер С. Психотерапія: 100 хибних уявлень або як зробити свій вибір / С. Гінгер. – Львів: Каменяр, 2007. – 150 с.

7. Гулина М.А. Терапевтическая и консультативная психология / М.А. Гулина – СПб.: Речь, 2001. – 352 с.
8. Исурина Г.Л. Методы и техники групповой психокоррекции и психотерапии / Г.Л. Исурина // Групповая психотерапия. – М.: Класс, 1990. – 315 с.
9. Карабанова О.А. Игра в коррекции психического развития ребенка / Карабанова О.А. – М.: Эксмо, 2007. – 167 с.
10. Методы современной психотерапии. Учебное пособие. Сост. Л.М. Кроль, Е.А. Пуртова. – М.: Независимая фирма «Класс», 2000. – 480 с.
11. астольная книга практического психолога. / Сост. С.Т. Посохова, С.Л. Соловьева. – М.: АСТ: ХРАНИТЕЛЬ; СПб.: Сова, 2008. – 450 с.
12. Ньюкомб Н. Развитие личности ребенка / Н. Ньюкомб. - СПб: Питер, 2003 - 640 с.
13. Пезешкиан Н. Психосоматика и позитивная психотерапия / Н. Пезешкиан. Пер. с нем.- М.: Медицина, 1996.- 464 с.
14. Перлз Ф.С. и др. Практикум по гештальттерапии / Ф.С. Перлз, П. Гудмен, Р.Хефферлин. - М.: Изд-во института психотерапии, 2007. - 240 с.
15. Петрушин В.И. Музыкальная психотерапия: Теория и практика. Учебное пособие. - М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1999. - 176 с.
16. Практикум по арт-терапии / Под ред. Копытина А.И. - СПб: Питер, 2006. - 448 с.
17. Приц А.Д. Психотерапия — нова наука про людину / А.Д. Приц — Львів: Дета, 2009. — 397. с.
18. Романин А.Н. Основы психотерапии / А.Н. Романин - М.: Издательский центр «Академия», 1999. - 208 с.
19. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика / К. Рудестам — СПб.: Питер, 2006. – 360 с.
20. Семейная психотерапия: Хрестоматия / З.Эйдемиллер, .Александрова, В.Юстицкис. - СПб: Питер, 2000. -512 с.
21. Спиваковская А.С. Психотерапия: игра, детство, семья / А.С. Спиваковская — М.: Эксмопресс, 2007. - 464 с.
22. Самоукина И.Б. Игры в школе и дома: психотехнические упражнения и коррекционные программы / И.Б. Самоукина. – М.: Новая школа, 2005. – 144 с.
23. Сидоренко Е.В. Экспериментальная групповая психология / Е.В. Сидоренко. – СПб.: Речь, 1993. – 280 с.
24. Соколова Е. Т. Психотерапия. Теория и практика / Е. Т. Соколова - М.: Академия, 2006. - 368 с.
25. Тарасов Е. П. Популярная психотерапия / Е.П. Тарасов — М.: Гранд, 2007. – 360 с.
26. Фопель К. Как научить детей сотрудничать? Психологические игры и упражнения: Практическое пособие в 4-х томах / К. Фопель. — М.: Генезис, 1998.— 160 с.
27. Шнейдер Л. Б. Девиантное поведение детей и подростков / Л.Б. Шнейдер. - М: Академический Проект; Гаудеамус, 2007 - 336 с.

15. Інформаційні (інтернет) ресурси:

1. <http://www.nbuv.gov.ua/> - Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.
2. <http://hklib.npu.edu.ua/> - Наукова бібліотека національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.
3. <http://www.koob.ru/> - електронна бібліотека «Куб».

4. <http://pro.fpsy.ru/post-name/286/> - федерація психологів-консультантів онлайн.